

ΤΟ ΠΑΝΕΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΦΛΥΣΤΟΥ*
Α.Σ.Μ. 7530

ΤΟΥ

Π. Ι. ΦΙΛΙΠΠΟΥ-ΑΓΓΕΛΟΥ

Ανάμεσα στα αρκετά ιερά σπήλαια του Πανός και των Νυμφών στην Αττική, για τα οποία αν και υπάρχει αρχαία μαρτυρία, δεν έχει γίνει δυνατή η ανεύρεση και η ταύπισή τους, είναι και το Πανείο της Αναφλύστου. Βεβαιωμένο είναι από την μαρτυρία του Στράβωνος «Περί δέ Ἀνάφλυστόν ἐστί καί τό Πανεῖον καί τό τῆς Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἱερόν» (Στράβων, Γεωγραφικά Θ. 1,21 ή 9,398), χωρίς όμως να διευκρινίζεται πού ακριβώς βρίσκεται.

Η μαρτυρία αυτή έχει οδηγήσει σε παραπλανήσεις τους κατά καιρούς ερευνητές που έχουν τοποθετήσει το συγκεκριμένο Πανείο σε διαφορετικά σημεία, όπως στον Υμηπτό (σπήλαιο Νυμφολήπτου) ή ακόμη στο όρος Πάνειο, όπου υπάρχει και το γνωστό σπήλαιο της Κερατέας, ανεξερεύνητο ακόμη από αρχαιολογικής πλευράς.

Στην περιοχή όμως του αρχαίου δήμου Αναφλύστου περίπου 1,5 χιλιόμετρο νοτιοανατολικά της σημερινής Π. Φωκαίας, στην περιοχή Καταφύγι, στον λόφο που είναι γνωστός σαν Τρύπια Κορυφή από την ομώνυμη σπηλιά στην κορυφή του, υπάρχει και δεύτερο σπήλαιο, ελάχιστα γνωστό με σαφή όμως λατρευτική χρήση στους αρχαίους χρόνους. Το σπήλαιο βρίσκεται στους πρόποδες του βράχου της Τρύπιας Κορυφής, σχεδόν αθέατο μια και καλύπτεται από πυκνή βλάστηση ακόμη και σήμερα που όλη η γύρω περιοχή έχει καεί από πρόσφατες πυρκαγιές.

Το κοίλωμα της σπηλιάς, που λόγω του μικρού της μεγέθους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν κοιλότητα, έχει βάθος στο δυτικό μέρος περίπου 15 μ., ενώ στο ανατολικό 8,2 μ. Το πλάτος στην είσοδο της σπηλιάς, που είναι και το μεγαλύτερο, είναι 15,10 μ., ενώ στο ίδιο σημείο το μέγιστο ύψος είναι περίπου 5,50 μ. Σε όλο το πλάτος της εισόδου της σπηλιάς υπάρχει κτισμένος αρχαίος τοίχος ο οποίος φράζει την σπηλιά. Ο τοίχος

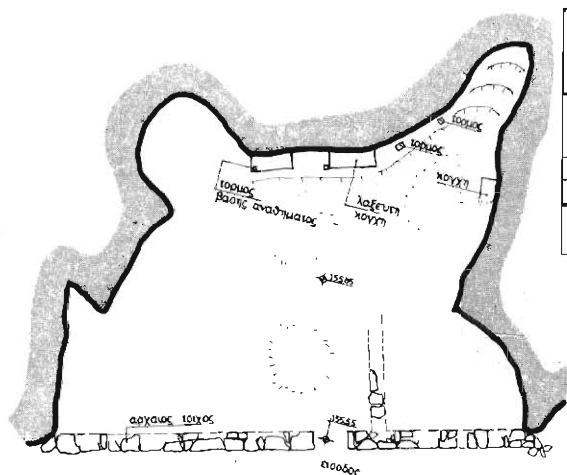
* Περίληψη της ανακοίνωσης που έγινε στην Δ΄ Επιστημονική Συνάντηση ΝΑ. Αττικής, Καλύβια Αττικής 30/11-1,2 & 3/12/1989, όπου και παρατίθενται αναλυτικά όλα τα στοιχεία από την έρευνα και την μελέτη του σπηλαίου όπως και οι βιβλιογραφικές παραπομπές.

χωρίζεται σε δύο τμήματα από μία είσοδο πλάτους 1,20 μ., η οποία φέρει και στις δύο πλευρές μεγάλες λίθινες παραστάδες, ενώ το μεγαλύτερο σωζόμενο ύψος του είναι 0,80 μ. Δυτικά της εισόδου διακρίνεται και δεύτερος τοίχος κάθετος προς τον εξωτερικό με κατεύθυνση Β→Ν. Η επίκωση στο δάπεδο, για την οποία βέβαια δεν μπορούμε να γνωρίζουμε το ύψος της, είναι αναμοχλευμένη σε πολλά σημεία αλλά και στην είσοδο από τις λαθρανασκαφές και τούτο οπωσδήποτε θα δυσκολέψει την οποιαδήποτε μελλοντική έρευνα. Στο νότιο τοίχωμα του σπηλαίου υπάρχουν δύο λαξευμένες κόγχες και μία σχεδόν κατεστραμμένη στο δυτικό. Ακόμη στο νότιο τοίχωμα εμφανείς είναι τουλάχιστον τέσσερις εγκοπές-τόρμοι, τετράγωνοι ή στρογγυλοί, για την υποδοχή των εμβόλων των διαφόρων αναθημάτων.

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμία συστηματική ανασκαφή στο σπήλαιο και έτσι τα μόνα αρχαιολογικά ευρήματα που μπορούν προς το παρόν να δώσουν στοιχεία για την χρονολόγηση και την διάρκεια της χρήσης του σπηλαίου είναι επιφανειακά όστρακα από τους χώρους μέσα και έξω από αυτό. Τα περισσότερα από τα όστρακα που συγκεντρώθηκαν είναι της κλασικής και της ελληνιστικής περιόδου (λήκυθοι, αμφορείς, βάση ειδωλίου κ.λπ.) αν και υπάρχουν ελάχιστα αρχαϊκά, προϊστορικά, οψιανοί, μαρμάρια κομμάτια κ.λπ. Οπωσδήποτε επειδή τα όστρακα αυτά είναι μόνο επιφανειακά είναι αδύνατο να προσδιορισθεί η συνολική χρονική χρήση του σπηλαίου χωρίς την έρευνα των κατώτερων στρωμάτων της επίκωσης.

Όσον αφορά την θέση της σπηλιάς είναι σε μέρος που δεν είναι εύκολα προσπελάσιμο και συγχρόνως αθέατο. Τούτο είναι χαρακτηριστικό στα περισσότερα λατρευτικά σπήλαια της Αττικής π.χ. Νυμφολήπτου Βάρης, Πεντέλης, Οινόης και Μαραθώνα κ.λπ. Η προτίμηση αυτή βέβαια είναι εύκολο να εξηγηθεί από την ανάγκη προφύλαξης και διατήρησης του ιερού και των αναθημάτων του, σε σχέση με το εμφανέστερο, μεγαλύτερο και επιβλητικότερο σπήλαιο της Τρύπιας Κορυφής.

Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι κατά πόσο είναι δυνατό το σπήλαιο στο οποίο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	
Μαντζαρού 11, Αθήνα - 106 72, τηλ. (01) 36 17 824	
ΘΕΜΑ :	ΣΠΗΛΑΙΟ Π. ΟΨΙΚΑΙΑΣ - ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΑΟΥΓΙ - ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΤΡΥΠΙΑΣ ΚΟΡΥΦΗΣ
Α.Σ. Μητρώου :	7530
Μετρήσεις :	Γ. ΑΒΤΣΗΣ - ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Αποτυπώσεις :	ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
	Σχεδίαση: ΧΡ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
	Κλίμακα: 1:200
	Μη/νίο: ΙΟΥΝΙΟΣ 1999

αναφερόμαστε να ταυτισθεί με το Πανείο της Αναφλύστου που αναφέρει ο Στράβων.

Οι μέχρι σήμερα ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι το Πανείο που αναφέρει ο Στράβων είναι το Πάνειο όρος όπου υπάρχει και η μεγάλη σπηλιά της Κερατέας. Πάνειο όρος ή απλά Πανί, που από όσα γνωρίζουμε είναι μία από τις ελάχιστες αν όχι η μοναδική περίπτωση, που ολόκληρο όρος έχει πάρει την ονομασία του από τον θεό Πάνα, μια και ο Παν λατρευόταν μέσα στα σπήλαια και στα κοιλώματα, ονομάζεται από τους κατοίκους η δυτική προς τα Καλύβια κορυφή όπου και το εκκλησάκι της παλιάς μονής της Ζωοδόχου Πηγής, και όχι η ανατολική προς την Κερατέα κορυφή όπου βρίσκεται και το σπήλαιο, η οποία ονομάζεται Κερατοβούνι. Πιθανόν να υπήρχε στο δυτικό τμήμα του βουνού κάποιο σπήλαιο όπου λατρευόταν ο Παν που δεν έχει αποκαλυφθεί ακόμη, αν και δεν γνωρίζουμε πότε και γιατί άρχισε να λέγεται Πανί η κορυφή αυτή (δοτική Πανός;).

Μπορούμε όμως να θεωρήσουμε πιο σίγουρο ότι το όποιο πιθανό ιερό του Πανός υπήρχε στο Πάνειο όρος, πολύ πιο φυσικό είναι να ανήκε σε κάποιο δήμο γύρω από το βουνό (Κεφαλή, Αμφιτροπή ΒΑ, Αιγιλία, Θορές Ν, Πρόσπαλτα Δ) παρόλο που δεν μας έχει διασωθεί κάποια σχετική αρχαία μαρτυρία, παρά στην Ανάφλυστο η οποία και μακρύτερα είναι και άλλα βουνά με αρκετά σπήλαια υπήρχαν γύρω της, όπως ο Λαυρεωτικός Όλυμπος, ο Προφήτης Ηλίας κ.λπ.

Για τους παραπάνω λόγους νομίζουμε ότι είναι πιο εύλογο να θεωρηθεί πως το μνημονευόμενο από τον Στράβωνα Πανείο της Αναφλύστου, είναι το παρουσιαζόμενο σπήλαιο, που έχει τόσο έντονα σημάδια λατρευτικής χρήσης και βρίσκεται σε τόσο μικρή απόσταση από τον παραπάνω δήμο.

Σκεπκά με την άποψη που έχουν διατυπώσει οι διάφοροι μελετητές ότι υπάρχει ασάφεια στην μαρτυρία του Στράβωνος, αν δηλαδή το μνημονευόμενο Πανείο είναι ιερό ή βουνό, νομίζουμε ότι εδώ διευκρινίζεται πλήρως αν σταθούμε για λίγο στην λατρεία του Πανός και στον τρόπο που αυτή αποδίδονταν προς τον θεό. Γνωρίζουμε ότι ο Παν λατρευόταν στα σπήλαια και στα κοιλώματα και ότι παρουσιάστηκε μεγάλη έξαρση στην λατρεία του μετά τα μηδικά, γιατί θεωρήθηκε ότι βοήθησε και συνέβαλε στη νίκη των Αθηναίων εναντίον των Περσών στον Μαραθώνα.

Η άποψη λοιπόν ότι υπάρχει ασάφεια στην μαρτυρία του Στράβωνος για το Πανείο της Αναφλύστου έχει προέλθει από το ότι μέχρι σήμερα δεν γνωρίζαμε την ύπαρξη ενός λατρευτικού σπηλαίου από αυτό τον χώρο. Η μελλοντική έρευνα του παρόντος σπηλαίου νομίζουμε ότι θα ξεδιαλύνει τις όποιες αμφιβολίες υπάρχουν ακόμη σχετικά με το θέμα αυτό και θα αποκαταστήσει την ιστορικότητα της μαρτυρίας του Στράβωνος.